

כ"ו אלול, תשע"ד, 18.12.2014

גיליון מס' 438

פרשת מקץ

'למערה שהיא נתונה על שפת הים' – המשכן והשכינה במדרש לחג החנוכה

מאת ורד רזיאל-קרצ'מר

חג חנוכה הוא חג האור. וניצחון מעטים מול רבים. והמאבק על תרבות יהודית. ועצמאות עם ישראל בארצו. אני רוצה הפעם להשיב את המבט לפן הרחוק יחסית מחיינו כיום: השבת עבודת המקדש על כנה. פן זה של החג בא לידי ביטוי לא רק בשמו, אלא מודגש גם בקריאת התורה לחנוכה, 'ויהיה ביום כלות משה' (במד' ז) המתארת את חנוכת המשכן וקרבתו הנשיאים, ובעקבותיה – גם במדרשי אגדה לחנוכה.

פסיקתא דרב כהנא הוא מדרש אמוראי ארץ-ישראלי הבנוי מיחידות דרשניות ('פסקאות') המסודרות לפי מעגל השנה, ומייחדות דרשה לקריאה בתורה או להפטרה של חגים, צומות, ארבע פרשיות, שבתות פורענות ונחמה. הדרשה המוקדשת לחנוכה נסובה סביב פרשיית חנוכת המשכן במדבר, 'ויהי ביום כלות משה', ודנה בין השאר במשמעויות הרוחניות של הקמת המשכן.

כינון המשכן הוא ודאי מאורע חיובי, ומהווה 'עליה בדרגה' בקשר בין עם ישראל לאלהיו. אך במדרש נשמעים גם קולות המביעים חשש מפני ההשלכות של ריכוז עבודת האל במקום אחד, ומתמודדים עם שאלות תאולוגיות הקשורות בכך: האם האל אכן יכול לשכון על פני הארץ ולא רק בשמים? האם נוכחותו של האל במשכן היא תמידית? האם הגבלתה של התגלות השכינה למקום אחד פירושה היעדרותה מכל מקום אחר?

השאלה האחרונה זוכה בפסיקתא לתשובה פיוטית מפיו של ר' לוי, הממשיל את שכינת ה' בעולם לים:

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: למה היה אוהל מועד דומה? למערה שהיא נתונה על שפת הים ועלה הים והציף, המערה מתמלאת מן הים והים לא חסר. כך אוהל מועד נתמלא מזיו השכינה, לכך נאמר 'ויהי ביום כלות משה'.

הים במשל הוא אינסופי ואינו ניתן לחיתוך וגידור. כל מקום שפתוח אליו מתמלא בו. המערה על שפת הים מתמלאת במימיו בשעת הגאות, אך הים שבפנים הוא אותו הים שבחוץ. השכינה כמו הים היא אינסופית ואיננה מוגבלת על ידי קירות. כפי שהים איננו חסר עם התמלאות המערה בשעת הגאות, כך מצויה השכינה בכל מקום ובניית המשכן איננה מגבילה או מצמצמת את נוכחותה בעולם.

משל הים והמערה נועד לפתור את הקושי של צמצום השכינה למקום אחד עם בניית המשכן, אך בעקיפין הוא מתמודד גם עם הקושי הכרוך בחורבנו. אם נשליך את דברי ר' לוי למציאות בה אין משכן או מקדש (אולי במשל יש לומר שזוהי שעת השפל) הרי שהעדרם כמעט ואינו משפיע על נוכחות השכינה בעולם, שהרי היא מצויה ממילא בכל מקום. הים הוא אותו הים.

מול הנחמה שמציע משל הים והמערה, מציגה הפתיחתא הראשונה של הדרשה לחנוכה בפסיקתא, עמדה הרואה בנוכחות השכינה בעולם עניין מותנה:

'עיקר שכינה מתחלה בתחתונים, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה לרקיע ראשון. עמד דור אנוש וחטא נסתלקה מן הראשון לשני. דור המבול וחטא נסתלקה מן השני לשלישי. דור הפלגה וחטא משלישי לרביעי... מצרים בימי משה מן הששי לשביעי. וכנגדן עמדו ז' צדיקים והורידו אותה לארץ. עמד אברהם אבינו זכה והורידה מן השביעי לששי. עמד יצחק זכה והורידה מן הששי לחמשי. עמד יעקב זכה והורידה מחמשי לרביעי... עמד משה זכה והורידה לארץ, לכך נאמר 'ויהי ביום כלות משה'

לפי דרשה זו השכינה איננה מוגבלת למקום אחד, בשמים או בארץ, אך היא איננה נוכחת בכל מקום תמיד: נוכחות השכינה מותנית במעשי האדם, המקרבים או המרחיקים אותה. חטאים וחוטאים העלו אותה מעלה, כלומר הרחיקו אותה מן הארץ, צדיקים וצדקות הורידו אותה חזרה ארצה. התיאור מסתיים במשה שהוריד אותה ארצה, אולם ברור לנו הקוראים כי מצב אידאלי זה איננו נצחי. דמיוננו הממשיך באופן טבעי את התהליך המתואר במדרש מצייר עליה הדרגתית של השכינה, ודאי עם חורבן המקדש.

אולם להסתלקות השכינה המתוארת בדרשה יש גם היבטים חיוביים: ראשית, השכינה איננה תלויה בקיומו של משכן או מקדש ויכולה לשכון בארץ גם בלעדיהם. וחשוב מכך, מקומה הטבעי והראשוני של השכינה איננו בשמים, אלא על פני הארץ. ובידי האדם ניתן הכוח להחזירה ארצה. הכוח- והאחריות. בהקשר של חג החנוכה, יש לעמדה זו היבט אופטימי באשר ליכולת להחזיר את השכינה למקדש שחולל וטוהר מחדש. ועבורנו זוהי קריאה נוקבת. עלינו מוטלת החובה להפוך את העולם לראוי לשכינה. מעשינו מקרבים או מרחיקים.

ורד רזיאל-קרצמר, חברת קיבוץ עין-צורים. נשואה ליואל ואם למרוה, חמדת, אבינעם ויהלי. דוקטורנטית במחלקה למחשבת ישראל באוניברסיטת בן-גוריון.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום [subscribe](#) בעורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](#) בעורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il